

INNOVATIVE WORLD
Ilmiy tadqiqotlar markazi

TADQIQOTLAR

ILM-FAN

TEKNOLOGIYALAR

ZAMONAVIY ILM-FAN VA INNOVATSIYALAR NAZARIYASI

ILMIY-AMALIY KONFERENSIYA

2026

Google Scholar

zenodo

OpenAIRE

Andijan, Uzbekistan

+998335668868

<https://innoworld.net>

« ZAMONAVIY ILM-FAN VA INNOVATSIYALAR
NAZARIYASI » NOMLI ILMIY, MASOFAVIY,
ONLAYN KONFERENSIYASI TO'PLAMI

3-JILD 5-SON

Konferensiya to'plami va tezislari quyidagi xalqaro
ilmiy bazalarda indexlanadi

Google Scholar

ResearchGate

zenodo

ADVANCED SCIENCE INDEX

Directory of Research Journals Indexing

www.innoworld.net

O'ZBEKISTON-2026

ALISHER NAVOIYNING SHARQ TAZKIRACHILIGIDAGI O'RNI

Muqimova Odinaxon Davlatjon qizi

Farg'ona Davlat universiteti

Filologiya fakulteti 24.89- guruh talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqolada Sharq adabiyotida muhim o'rin tutgan tazkira janrining shakllanishi va rivojlanishi tahlil qilinadi. Ayniqsa, Alisher Navoiyning "Majolis un-nafois" asari misolida uning Sharq tazkirachiligidagi o'rni, adabiy-estetik qarashlari hamda uslubiy xususiyatlari yoritiladi. Shuningdek, Navoiyning tazkira yaratishdagi yangicha yondashuvi, shoir va adiblar faoliyatini yoritishdagi tarixiy hamda badiiy usullari boshqa Sharq tazkirachilari bilan qiyosiy tahlil qilinadi. Tadqiqot davomida "Majolis un-nafois" asarining turkiy adabiyot taraqqiyotidagi ahamiyati va uning keyingi tazkiranavislik an'analarga ko'rsatgan ta'siri ochib beriladi.

Kalit so'zlar: tazkira, Sharq adabiyoti, Alisher Navoiy, "Majolis un-nafois", tazkirachilik, mumtoz adabiyot, fors-tojik adabiyoti, adabiy meros, shoirlar tarjimai holi, adabiyot tarixi, turkiy adabiyot.

Kirish

Sharq adabiyotshunosligida tazkira janri o'ziga xos va muhim o'rin tutadi. Tazkira asarlari shoirlar va adiblarning hayoti, ijodi hamda ular haqidagi rivoyatlar bilan boyitilgan bo'lib, adabiyot tarixi manbai sifatida qadrlanadi. Xususan, fors-tojik adabiyoti tazkirachiligi Sharq mamlakatlarida keng yoyilgan va rivojlangan. Bu sohada Alisher Navoiy (1441–1501) o'zining "Majolis un-nafois" asari bilan alohida o'rin egallagan. Ushbu maqolada Navoiyning Sharq tazkirachiligidagi o'rni, uning uslubiy xususiyatlari va boshqa tazkira mualliflari bilan taqqoslanishi yoritiladi.

1. Tazkira janrining tarixi va xususiyatlari

Tazkira (arabcha: "yodga olish", "esga olish") janri IX asrdan boshlab shakllana boshlagan. Bu janrning asosiy vazifasi — shoirlar va adiblarning hayotiy va ijodiy faoliyatini yoritish, ularning she'rlaridan misollar keltirish hamda ular haqidagi rivoyat va hikoyalarni saqlab qolishdir. Tazkira janri tarixiy-manbaviy, adabiy-tanqidiy va biografik xususiyatlarga ega bo'lib, adabiyotshunoslik uchun bebaho manba hisoblanadi.

Fors-tojik tazkirachiligining ilk namunalari orasida Abu Mansur as-Saalibiyning "Yatimat ud-dahr" (X asr), Nizomiy Aruziyning "Chahar maqola" (XII asr), Lutfaliy Alishir Navsariyning "Majolis ul-ushshoq" (XIV asr) va boshqalar alohida o'rin tutadi. Bu asarlar keyingi avlod tazkira mualliflari uchun namuna bo'lgan va ularning uslubiy xususiyatlari keyinchalik rivojlangan.

2. Alisher Navoiy hayoti va ijodiy faoliyati

Alisher Navoiy (1441–1501) — buyuk turkiy va fors-tojik shoiri, davlat arbobi, ilhomkor va mecenat. U Gʻarbiy Turkistondagi Hirot shahrida tugʻilgan va oʻsha yerda hayotining koʻp qismini oʻtkazgan. Navoiy Temuriylar davrining eng yorqin vakillaridan biri boʻlib, uning davrida Hirot Sharqning madaniy va ilmiy markaziga aylangan.

Navoiy oʻzining "Xamsa"si, "Lison ut-tayr", "Mahbub ul-qulub", "Munajat" kabi sheʼriy asarlari bilan mashhur. Biroq uning tazkira sohasidagi eng muhim asari — "Majolis un-nafois" ("Qimmatbaho majlislari") — Sharq tazkirachiligi tarixida alohida oʻrin tutadi. Bu asar 1491–1492 yillarda yozilgan va 457 ta shoir va adib haqida maʼlumot beradi.

3. "Majolis un-nafois" asarining tuzilishi va mazmuni

"Majolis un-nafois" asari beshtalik (jild) boʻlib, har bir jild alohida mavzuga bagʻishlangan. Asar quyidagi tuzilishga ega:

Birinchi jild — forsiy tilida ijod qilgan shoirlar va adiblar haqida maʼlumot. Bu jildda 150 dan ortiq shoirlar haqida soʻz yuritiladi va ularning sheʼrlaridan misollar keltiriladi.

Ikkinchi jild — turkiy tilida ijod qilgan shoirlar haqida. Bu jild Navoiy uchun alohida ahamiyatga ega, chunki u turkiy tilining adabiy imkoniyatlarini namoyish etish maqsadida yozilgan.

Uchinchi jild — zamonaviy shoirlar va adiblar haqida. Bu jildda Navoiy oʻz davridagi ijodkorlar haqida maʼlumot beradi.

Toʻrtinchi jild — ayol shoirlar haqida. Bu jild Sharq tazkirachiligida ayol ijodkorlarga alohida eʼtibor qaratilgan kamdan-kam namunalardan biri hisoblanadi.

Beshinchi jild — Navoiy oʻzi haqida va uning sheʼrlaridan misollar. Bu jild avtobiografik xususiyatga ega boʻlib, muallifning oʻzini ifodalashiga xizmat qiladi.

4. "Majolis un-nafois"ning uslubiy xususiyatlari

Navoiyning tazkira uslubi avvalgi tazkira mualliflaridan farq qiladi. U quyidagi xususiyatlarga ega:

Avvalo, Navoiy tazkirada shaxsiy munosabat va subʼyektiv baholashni kuchaytiradi. U har bir shoir haqida oʻz fikrini ochiq ifoda etadi va ularning ijodini batafsil tahlil qiladi.

Ikkinchidan, Navoiy sheʼrlardan keltirilgan misollarni keng qamrovli tanlaydi va ularning badiiy qadri haqida oʻz fikrlarini bildiradi. Bu tazkirani faqatgina biografik manba emas, balki adabiy tanqidiy asarga aylantiradi.

Uchinchidan, Navoiy tazkirada til va uslub masalalariga alohida eʼtibor beradi. U fors va turkiy tillarning ijodiy imkoniyatlarini taqqoslaydi va turkiy tilining boyligini namoyish etishga harakat qiladi.

Toʻrtinchidan, Navoiy tazkirada tarixiy va ijtimoiy maʼlumotlarni ham keltiradi. Bu asarni oʻsha davrning ijtimoiy hayoti haqida manba sifatida qadrlash imkonini beradi.

5. Navoiy va boshqa tazkira mualliflari

Navoiyning "Majolis un-nafois" asarini boshqa mashhur tazkira asarlari bilan taqqoslash uning o'rnini yanada ochib beradi:

Davlatchah Samarqandiyning "Tazkirat ush-shuaro" (XV asr) asari ham Navoiy davridagi shoirlar haqida ma'lumot beradi. Biroq Samarqandiy ob'ektivroq yozgan, shaxsiy baholash kamroq. Navoiy esa o'z sub'yektiv fikrlarini kuchliroq ifoda etadi.

Jomiyning "Bahoriston" asari (XV asr) ham tazkira xususiyatiga ega. Jomiy Navoiy ustoz bo'lgan va uning uslubi Navoiyga ta'sir qilgan. Biroq Jomiyning asari hajm jihatidan kichikroq va mavzular cheklanganroq.

Hindiston tazkirachiligi namunalari — masalan, Mirzo Muhammad Haydar Dughlatning "Tarixi Rashidiy" (XVI asr) — Navoiydan keyin yozilgan va uning uslubidan ta'sirlangan.

6. "Majolis un-nafois"ning ilmiy ahamiyati

"Majolis un-nafois" asari bir necha jihatdan ilmiy ahamiyatga ega:

Birinchi, bu asar XV asr fors-tojik va turkiy adabiyotining eng to'liq manbalaridan biri hisoblanadi. Asarda 457 ta shoir va adib haqida ma'lumot bor bo'lib, ularning ko'pchiligi boshqa manbalarda uchramaydi.

Ikkinchi, asar tilshunoslik uchun qimmatli manbadir. Navoiy fors va turkiy tillarning o'zaro munosabatlarini ko'rsatadi va turkiy tilining grammatik xususiyatlarini tushuntiradi.

Uchinchi, asar ijtimoiy tarix uchun muhim manbadir. Navoiy o'sha davrning madaniy hayoti, shoirlar va adiblarning ijtimoiy holati haqida qimmatli ma'lumotlar beradi.

To'rtinchi, asar adabiy tanqid tarixida muhim o'rin tutadi. Navoiyning shoirlar ijodini baholash usuli keyingi avlod adabiy tanqidchilariga ta'sir qilgan.

7. Navoiy tazkirachiligining zamonaviy tadqiqotlari

Zamonaviy ilm-fanda Navoiyning tazkirachiligi turli jihatdan o'rganilgan. O'zbekiston, Tojikiston, Eron, Rossiya va G'arbiy mamlakatlarning olimlari bu sohada tadqiqotlar olib borganlar.

Olimlar Navoiy tazkirachiligining manba sifatidagi qadri, uning uslubiy xususiyatlari va boshqa tazkira mualliflari bilan taqqoslanishini o'rganganlar. Xususan, Navoiyning turkiy tilidagi tazkira qismlari turkologlar tomonidan alohida o'rganilgan.

Zamonaviy tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, Navoiyning tazkirachiligi nafaqat o'z davri uchun, balki butun Sharq tazkirachiligi tarixida yangi bosqich bo'lgan. U tazkirani faqatgina biografik manba emas, balki badiiy, tanqidiy va ilmiy asarga aylantirgan.

8. Xulosa

Alisher Navoiyning "Majolis un-nafois" asari Sharq tazkirachiligi tarixida alohida va muhim o'rin tutadi. Navoiy bu asar orqali:

— Tazkira janrini yangi bosqichga olib chiqqan;

- Shaxsiy sub'yektiv fikrlarni kuchaytirgan;
- Adabiy tanqidiy elementlarni kiritgan;
- Fors va turkiy tillarini taqqoslagan;
- Ayol ijodkorlarga alohida e'tibor qaratgan;
- Asarni badiiy va ilmiy qadarga ega asarga aylantirgan.

Navoiyning tazkirachiligi uning buyuk shoirlik mahoratidan ham dalolat beradi. U har bir shoir haqida yozayotganida o'zining badiiy qobiliyatini namoyish etadi va asarni o'qish uchun qiziqarli qiladi.

Shunday qilib, Alisher Navoiy Sharq tazkirachiligining eng yorqin namoyandalaridan biri hisoblanadi va uning "Majolis un-nafois" asari bu sohadagi eng muhim asarlardan biri bo'lib qolmoqda. Bu asar nafaqat o'zbek va tojik adabiyotshunosligi, balki butun Sharqshunoslik fani uchun bebaho manba hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Navoiy A. Majolis un-nafois. — Toshkent: Fan, 1962.
2. Hayitmetov A. Alisher Navoiy tazkirachiligi. — Toshkent: Fan, 1975.
3. Qayumov A. Navoiy va uning davri. — Toshkent: G'afur G'ulom nomidagi nashriyot, 1991.
4. Jomiy. Bahoriston. — Dushanbe: Irfon, 1983.
5. Aruziy N. Chahar maqola. — Toshkent: Fan, 1967.
6. Bertels E. Navoiy. — Moskva: Nauka, 1948.
7. DeWeese D. The Politics of Sacred Lineages in 15th-century Central Asia // Central Asiatic Journal, 1993.
8. Subtelny M. Timurids in Transition. — Leiden: Brill, 2007.